

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.5.46>

УДК 351.73:336.146.025 (96).12

I. А. Волкова,

к. е. н., доцент кафедри права та фінансово-економічної безпеки,

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-5633-1866>

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ, ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

I. Volkova,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Law and Economic and

Financial Security,

PHEI “Academy of Recreational Technologies and Law”

FORMATION OF SYSTEM OF WARNING, FORECASTING AND PREVENTION OF BANKRUPTCY AS A BASIS FOR ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE BUSINESS ENTITY

Стаття присвячена теоретичним основам здійснення попередження, прогнозування та запобігання банкрутства як основа забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. В представленій роботі обґрунтовано актуальність та доцільність прогнозування банкрутства національних підприємств в умовах військового стану. На основі критичного аналізу

існуючих в теоретичних напрацювань та позитивного зарубіжного досвіду в роботі автором запропоновано та обґрунтовано систему попередження, прогнозування та запобігання банкрутству підприємств складається із трьох підсистем, кожна з яких, виходячи з їх назви має своє функціональне призначення та способи реалізації – це підсистеми попередження, запобігання і подолання кризових явищ та недопущення банкрутства підприємства. Доведено, що запорукою забезпечення економічної безпеки підприємства є пошук внутрішніх резервів санації суб'єкта господарювання.

The article is devoted to the theoretical foundations of prevention, forecasting and prevention of bankruptcy as a basis for ensuring the economic security of a business entity. The presented work substantiates the relevance and expediency of forecasting the bankruptcy of national enterprises in the conditions of martial law. On the basis of a critical analysis of existing theoretical developments and positive foreign experience in work, the author proposed and substantiated a system of warning, forecasting and preventing bankruptcy of enterprises consisting of three subsystems, each of which, based on their name, has its own functional purpose and methods of implementation - these are warning subsystems , prevention and overcoming of crisis phenomena and prevention of bankruptcy of the enterprise. It has been proven that the key to ensuring the economic security of the enterprise is the search for internal reserves of the economic entity's rehabilitation.

It is substantiated that the system of prevention, forecasting and prevention of bankruptcy of enterprises is an important, interconnected and integral component necessary for the formation of an effective, effective and efficient system of preventing bankruptcy. It was determined that the system of prevention, forecasting and prevention of bankruptcy of enterprises consists of three subsystems, each of which, based on their name, has its own functional purpose and methods of implementation - these are subsystems of prevention, prevention and overcoming of crisis phenomena and prevention of bankruptcy of the enterprise. It was found that timely prevention and prevention of bankruptcy of modern enterprises requires, in the event of a crisis

situation, financial stabilization of the enterprise, which includes the following stages: increasing solvency and liquidity, ensuring financial stability, changing the financial strategy in order to accelerate economic growth. Each stage of financial stabilization corresponds to the use of certain mechanisms, among which are distinguished: operational (aimed at reducing liabilities, reducing costs and increasing cash flow), tactical (aimed at achieving financial balance in the long term) and strategic (aimed at supporting accelerated economic growth enterprise growth).

Ключові слова: *банкрутство, бізнес-середовище, запобігання, економічна безпека, попередження, прогнозування.*

Keywords: *bankruptcy, business environment, prevention, economic safety, prevention, forecasting.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасних умовах нестабільного економічного середовища та в умовах військового стану вітчизняні підприємства в Україні функціонують в надскладних економічних умовах. Національна економіка України ще у довоєнний період характеризувалася високою турбулентністю бізнес-середовища (економічного, політичного, нормативно-законодавчого). Крім того відбувається процес поступової інтеграції України в європейське співтовариство з його специфічними жорсткими умовами на ринку, які ставлять проблему виживання перед вітчизняними суб'єктами господарювання на перший план. За таких умов суб'єкти господарювання часто ставали неконкурентоспроможними, неліквідними та підлягали ліквідації. Після початку повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації на територію України крім «сталих» загроз, виникає також ризик втрати майна в результаті обстрілів та окупації, необхідність релокації виробництва та потреба у вирішенні кадрового питання (при песимістичному сценарії розвитку колапсу національного ринку праці). Як наслідок лише за 10 днів травня 2024 року судами різних рівнів в

Україні зареєстровано 69 справ про банкрутство та неплатоспроможності національних підприємств. Тому для вітчизняних підприємств проблема вчасного виявлення кризових явищ та запобігання фінансової неспроможності стоїть особливо гостро при забезпеченні економічної безпеки підприємства. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки комплексу дій, що попереджують банкрутство підприємств, та пошуку нових методів антикризового фінансового управління.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні основи здійснення оцінки банкрутства присвячені праці як українських і зарубіжних науковців. Серед вітчизняних науковців теоретичними та практичними питаннями щодо попередження, прогнозування та запобігання банкрутства займались Волкова Н.І. [1], Гнізджинська І.Ю. [4], Добровольська О.В. [2], Кучмей О.В. [3], Мартинюк Н.Б. [5], Рондова М.А. [2], Степанко О.В. [1], Чумак В.Д. [4], Швець Ю.О. [5].

Відмічаючи наукову цінність напрацювань вітчизняних науковців щодо питань здійснення прогнозування банкрутства підприємства слід відмітити доцільність подальшого розвитку методичних засад попередження, прогнозування та запобігання банкрутства як основа забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Формування цілей статті (постановка завдання). Завдання дослідження полягає у дослідженні теоретичних засад та обґрунтування практичних рекомендацій щодо попередження, прогнозування та запобігання банкрутству підприємства в системі антикризового управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних ринкових умовах для забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання необхідним є створення такої системи управління, яка чітко реагувала б на часті зміни зовнішнього і внутрішнього середовища, розвиток і конкурентоспроможність партнерів, створення оптимальних трудових, матеріальних і фінансових

ресурсів, своєчасне прийняття управлінських рішень оперативного і стратегічного значення. Діяльність будь-якого національного підприємства направлена на зміцнення своїх конкурентних переваг, забезпечення економічної безпеки та орієнтовано її на впровадження нових підходів та методів ведення підприємницької діяльності, серед яких основне місце належить системі заходів з адаптації підприємства до зовнішнього середовища, що за існуючих несприятливих умов господарювання дозволило б частині підприємств уникнути кризового стану.

З метою запобігання кризовому стану в умовах недостатнього рівня коефіцієнтів платоспроможності та ліквідності підприємству слід сформувати відповідну і адекватну реальним соціально-економічним процесам систему попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємства, яка породжує здатність промислового виробництва до функціонування в умовах підвищеного ризику і загроз.

Розробка, формування та впровадження на підприємстві системи раннього попередження та прогнозування є об'єктивною необхідністю для успішного і стабільного розвитку і функціонування підприємства в сучасних умовах розвитку економіки. Аналіз останніх досліджень та розробок, дозволив визначити і систематизувати основні концептуальні підходи до формування на підприємстві системи попередження, прогнозування та запобігання банкрутству та виокремити її основні функціональні складові (рис. 1).

Рисунок 1. Система попередження, прогнозування та запобігання банкрутства та її функціональні складові

Джерело: розроблено автором

Наведена на рис. 1 система попередження, прогнозування та запобігання банкрутству підприємства не обмежується тільки зазначеними складовими та може бути доповнена іншими. Однак на рис. 1 були згруповані, на нашу думку, найбільш важливі, взаємопов'язані і невід'ємні складові, необхідні для формування дієвої, результативної та ефективної системи недопущення банкрутства підприємства. Система попередження, прогнозування та запобігання банкрутству підприємств складається із трьох підсистем, кожна з яких, виходячи з їх назви має своє функціональне призначення та способи реалізації – це підсистеми попередження, запобігання і подолання кризових явищ та недопущення банкрутства підприємства (рис. 2). Підсистема попередження банкрутства передбачає застосування комплексу заходів щодо прогнозування і визначення ймовірності банкрутства підприємств та своєчасному інформуванні керівництва про потенційні загрози та ризики.

Підсистема запобігання банкрутству передбачає здійснення комплексу заходів, що підвищують рівень діяльності підприємства та його шанси на «виживання» в кризових умовах розвитку, а також сприяють недопущенню до критичного стану діяльності підприємства, і як наслідку до банкрутства. Основним завданням даної підсистеми є фінансова стабілізація діяльності підприємства у динамічних умовах економіки. Підсистема подолання кризових явищ та уникнення банкрутства передбачає активізацію всіх можливих способів та заходів недопущення ліквідації підприємства, мобілізуючи всі наявні сили та ресурси, шляхом впровадження послідовних взаємопов'язаних заходів фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційного, соціального характеру, спрямованих на виведення суб'єкта господарювання з кризи і відновлення або досягнення ним прибутковості та конкурентоспроможності.

Крім того, як видно з рис. 2, визначені відповідальні та виконавці, завданням яких стане формування, впровадження та реалізація даної системи на підприємстві, а також контроль за результатами виконання.

Реалізацією та впровадженням означеної системи може займатися як саме підприємство (відповідний відділ – відділ економіки, відділ планування, відділ внутрішнього аудиту), або для допомоги залучення відповідних фахівців – використання послуг аутсорсингу та незалежного санаційного аудиту.

Рисунок 2. Система попередження, прогнозування та запобігання банкрутству підприємства
Джерело: розроблена автором

Саме тому, з метою отримання об'єктивної, достовірної та неупередженої оцінки фінансового стану та перспектив діяльності підприємства рекомендується проведення зовнішнього аудиту незалежною сертифікованою аудиторською фірмою (аудитором). Основними контрзаходами подолання кризи на будь-якому підприємстві, як правило, є наступні: скорочення витрат, підвищення прибутковості, збільшення грошових надходжень та підвищення продуктивності, кожен з яких виходячи з даних рис. 2 має власні економічні напрями досягнення намічених цілей.

Варто відзначити, що значну роль у ефективності діяльності підприємства та його успішності відіграє кваліфікований менеджмент, що включає вміння організації, планування, управління діяльністю підприємства та своєчасний контроль результатів виконання. Виживання підприємства у кризових умовах залежить від своєчасного і правильного рішення керівництва, і якщо негативний вплив зовнішніх загроз для діяльності підприємства не завжди можна нейтралізувати, то шляхи виходу підприємства із кризи цілком і повністю покладені на керівництво і залежать від своєчасного реагування, вміння та знання, як запобігти подібним ситуаціям і не допустити банкрутства підприємства.

Ключове завдання економічного потенціалу в процесі гарантування економічної безпеки підприємства полягає в накопиченні достатньої величини і максимально ефективного використанні усіх ресурсів, що дозволило б нейтралізувати загрози з боку внутрішнього та зовнішнього середовища і гарантувати безпечне функціонування підприємства через підтримання його цілісності як виробничо-господарської системи. Найоптимальнішим є комплексний підхід до формування системи економічної безпеки підприємства, основу якої повинні складати власні внутрішні суб'єкти безпеки, тобто персонал підприємства, а відтак рівень безпеки залежить від організаційного потенціалу підприємства. Його формування найсуттєвіше впливає на здатність підприємства протидіяти

загрозам, знижувати рівень небезпеки, а отже, забезпечувати життєздатність, і розвиток певного суб'єкта господарювання. Сучасна ринкова економіка характеризується високою динамічністю, нестабільністю та невизначеністю умов господарювання.

Національне підприємства в умовах ринкової економіки постійно змушене пристосовуватись до різких, стрибкоподібних і досить кардинальних змін, що відбуваються в економіці та мають значний вплив на розвиток та подальшу діяльність підприємства. Вагоме місце у розвитку економіки займає, що забезпечує засобами праці інші галузі економіки та сприяє економічному зростанню. На сьогодні збільшується рівень неплатоспроможності сучасних підприємств харчової промисловості, що спонукає до пошуку шляхів та способів стабілізації їх діяльності та недопущення до банкрутства.

Завчасне попередження та запобігання банкрутству сучасних підприємств передбачає за умови виникнення кризової ситуації проведення фінансової стабілізації діяльності підприємства, що включає наступні етапи: нарощення платоспроможності та ліквідності, забезпечення фінансової стійкості, зміну фінансової стратегії з метою прискорення економічного зростання. Кожному етапу проведення фінансової стабілізації відповідає застосування певних механізмів, серед яких виділяють: оперативні (спрямовані на зменшення зобов'язань, скорочення витрат і збільшення грошового потоку), тактичні (спрямовані на досягнення фінансової рівноваги у довгостроковому періоді) та стратегічні (спрямовані на підтримку прискореного економічного зростання підприємства).

Варто відзначити, що більшість зазначених заходів має не лише першочерговий характер, але й стратегічне значення, а саме – розробка стратегії фінансового оздоровлення комплексного підходу до вибору найбільш ефективних та всеохоплюючих заходів. Особливе значення для фінансової служби підприємства має сукупність заходів з попередження банкрутства, які вона зобов'язана реалізувати. Заходи щодо запобігання

банкрутству підприємства пов'язані з ефективним управлінням його фінансами і виробництвом, правильним визначенням стратегічних цілей і тактики їх реалізації. Для виведення підприємства з кризового стану розробляють бізнес-план фінансового оздоровлення підприємства, використовуючи при цьому всі внутрішні і зовнішні механізми фінансової стабілізації (рис.3).

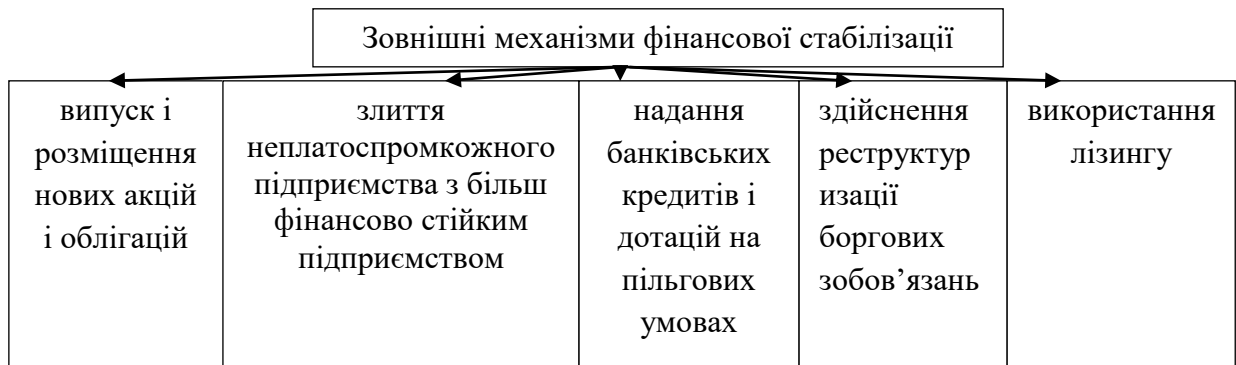

Рисунок 3. Зовнішні механізми фінансової санації

Джерело: розроблено автором

Основним напрямом фінансового оздоровлення підприємств є пошук внутрішніх резервів збільшення прибутковості виробництва і забезпечення беззбиткової роботи за рахунок: підвищення якості і конкурентоспроможності продукції; зниження собівартості продукції (робіт, послуг) шляхом раціонального використання виробничих ресурсів; скорочення постійних витрат на одиницю продукції в результаті розширення обсягів її виробництва; зменшення частки прибутку, що спрямовується на споживання; максимальне використання виробничих потужностей підприємства не допускаючи простою обладнання; реалізація частини майна, що не використовується підприємством.

В процесі пошуку внутрішніх джерел оздоровлення неплатоспроможного підприємства потрібно насамперед приділити увагу впровадженню прогресивних норм, нормативів, ресурсо- та енергозберігаючих технологій, вдосконаленню організації обліку і контролю за використанням ресурсів, а також матеріального і морального

стимулювання працівників за економію ресурсів і скорочення непродуктивних витрат і втрат.

Отже, пошук і мобілізація внутрішніх резервів удосконалення діяльності підприємства має велике значення й у випадку їхнього нормального функціонування, тому що дозволяють підвищити ефективність діяльності, що виражається, насамперед, у зростанні прибутковості. Критеріями фінансової стабілізації слід вважати досягнення випереджаючих темпів стійкого економічного розвитку підприємства, а також адекватне зростання його ринкової вартості у довгостроковій перспективі. Таким чином, можемо зробити підсумок, що використання розглянутих у роботі альтернативних стратегічних напрямків вирішення проблеми банкрутства та ефективний і кваліфікований менеджмент (вчасне реагування та гнучкість прийняття рішень) дасть змогу заздалегідь визначити потенційні загрози та допоможе стабілізувати діяльність підприємства в кризових умовах та запобігти його банкрутству. Система антикризового управління повинна ґрунтуватися на глибокому аналізі фінансово-господарського стану підприємства та розробці антикризових заходів, що дозволить підприємству передбачити й уникнути банкрутство, а також підвищити ефективність його діяльності. Реалізація антикризового управління покликана стабілізувати процес функціонування підприємства, збільшити його гнучкість, адаптивність та стійкість до змін зовнішнього середовища та дії негативних факторів, а також забезпечити більшу високу ефективність використання наявних ресурсів. Завчасна підготовка програми антикризових заходів допоможе значно мінімізувати негативний вплив кризових явищ на підприємство і дозволить йому бути успішним і конкурентоздатним в умовах кризи.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Обґрунтовано, що система попередження, прогнозування та запобігання банкрутству підприємств являє собою важливі, взаємопов'язані і невід'ємні складові, необхідні для формування дієвої, результативної та ефективної системи недопущення банкрутства. Визначено, що система попередження, прогнозування та запобігання банкрутству підприємств складається із трьох підсистем, кожна з яких, виходячи з їх назви має своє функціональне призначення та способи реалізації – це підсистеми попередження, запобігання і подолання кризових явищ та недопущення банкрутства підприємства. Виявлено, що своєчасне попередження та запобігання банкрутству сучасних підприємств передбачає за умови виникнення кризової ситуації проведення фінансової стабілізації діяльності підприємства, що включає наступні етапи: нарощення платоспроможності та ліквідності, забезпечення фінансової стійкості, зміну фінансової стратегії з метою прискорення економічного зростання. Кожному етапу проведення фінансової стабілізації відповідає застосування певних механізмів, серед яких виділяють: оперативні (спрямовані на зменшення зобов'язань, скорочення витрат і збільшення грошового потоку), тактичні (спрямовані на досягнення фінансової рівноваги у довгостроковому періоді) та стратегічні (спрямовані на підтримку прискореного економічного зростання підприємства).

Література

1. Волкова Н.І., Степанко О.В. Прогнозування ризику настання банкрутства на підприємстві. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. № 2. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.2-29>
2. Добровольська О.В., Рондова М.А. Прогнозування банкрутства як методу оцінки фінансового стану підприємства. *Агросвіт*. 2021. № 20. С. 40-45.

3. Кучмей О.В. Моделювання ймовірності банкрутства підприємства (на прикладі ПАТ «Будівельна корпорація «Укрбуд»). Ефективна економіка. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6037>

4. Чумак В.Д., Гвізджинська І.Ю. Прогнозування можливого банкрутства підприємства на основі дискримінантного аналізу. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. С. 29-32.

5. Швець Ю.О., Мартинюк Н.Б. Методи аналізу ймовірності настання банкрутства на промислових підприємствах. *Вісник Запорізького національного університету*. 2017. № 2(34). С. 36-45.

References

1. Volkova, N.I. and Stepanko, O.V. (2022), "Prediction of the risk of bankruptcy at the enterprise", *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, vol. 2. <https://doi.org/10.32782/dees.2-29>

2. Dobrovolska, O. and Rondova, M. (2021), "Forecasting bankruptcy as a method for assessing the financial condition of the company", *Agrosvit*, vol. 20, pp. 40-45.

3. Kuchmej, O.V. (2017), "Modeling of business bankruptcy probability (evidence from Ukrbud Construction Corporation PJSC)", *Efektivna ekonomika*, vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6037> (Accessed 25 April 2024).

4. Chumak, V.D. and Hvizdzhyns'ka, I.Yu. (2021), "Forecasting possible bankruptcy of the enterprise based on discriminant analysis", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 29, pp. 29-32.

5. Shvets', Yu.O. and Martyniuk, N.B. (2017), "Methods of analyzing the probability of bankruptcy at industrial enterprises", *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*, vol. 2 (34), pp. 36-45.

Стаття надійшла до редакції 09.05.2024 р.